

ضرورت تهیه طرح‌های شهری

نقش طرح‌های شهری در سازوکار نظام شهرنشینی چیست؟

برای پاسخ به این سؤال باید به دو اصطلاح "شکل‌گیری" و "شکل‌دهی" شهر توجه شود:

"شکل‌گیری" شهر هنگامی رخ می‌دهد که یک شهر به صورت ارگانیک و خود به خود تحت تأثیر عوامل گوناگون و عموماً ناآگاهانه و تدریجی به وجود آید. در این زمینه، عواملی بر یکدیگر اثر می‌گذارند و برآیند تأثیر این عوامل چه مستقیم و چه غیرمستقیم شکل شهر و ساختار آن را پدید می‌آورد. این عوامل عبارتند از: عوامل جغرافیایی، اقلیمی، اقتصادی، سیاسی، نظامی، مذهبی، اجتماعی، فرهنگی و تکنولوژی و...

"شکل‌دهی" شهر نیز وقتی صورت می‌گیرد که شهر از طریق طرح و برنامه‌ای از پیش اندیشیده شده و آگاهانه، براساس عوامل مؤثر شکل گیرد.

امروزه با پیچیدن شدن مسائل شهری، افزایش فزاینده جمعیت، تنوع و کثرت نیازها و احتیاجات، نمی‌توان شهرها را به حال خود رها کرد تا خودشان از طریق برآیند عوامل یاد شده در بالا شکل گیرند و به حیات‌شان ادامه دهند. از این رو، "طرح‌های شهری" بنیادی‌ترین ابزار شکل‌دهی شهرها براساس نظم و برنامه از پیش اندیشیده شده محسوب می‌شوند. ضرورت تهیه و اجرای طرح‌های شهری مخصوصاً طرح‌های جامع، از نیاز محسوس به یک سازوکار برای ایجاد تعادل در امور و ضرورت انضباط فضایی و کالبدی شهرها ناشی می‌شود.

به عبارت دیگر، از آنجا که طی سده اخیر، نظام‌های بسته و نیمه بسته فضایی و کالبدی در مجتمع‌های زیستی به دلیل توسعه دانش و فن‌آوری‌های پیچیده صنعتی و ارتباطی، شکسته شده‌اند و مبادلات و نقل و انتقالات، سرعتی فوق‌العاده گرفته‌اند و جمعیت روزافزون شده است، نیازها و احتیاجات زندگی شهری نیز گسترده‌تر، متنوع‌تر و ضروری‌تر شده‌اند. با در نظر داشتن چنین شرایطی است که می‌گویند رها ساختن شهرها به حال خود، نه ممکن است و نه معقول. زیرا حاکمیت شکل‌گیری و خودانگیختگی مطلق، به‌ویژه در شهرهای بزرگ، آسیب‌های اقتصادی و اجتماعی فراوانی را (که از اغتشاش کالبدی و فضایی شهر ناشی می‌شوند) به جامعه تحمیل می‌کند.

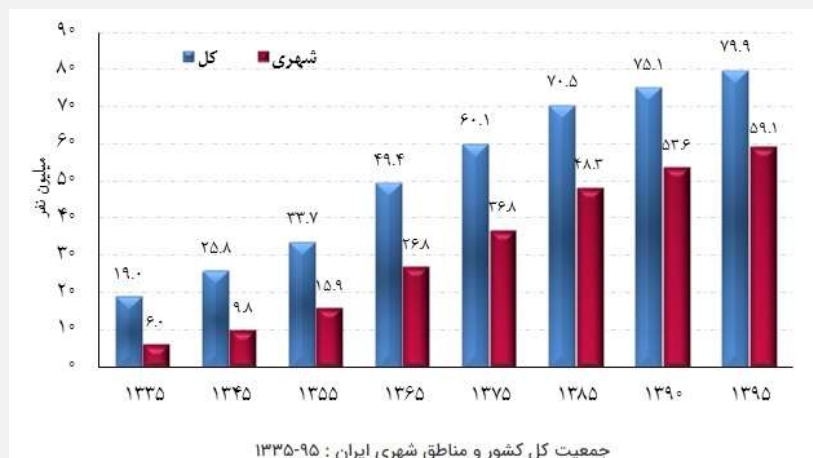
اکنون، اگرچه کارشناسان و منتقدان نظام برنامه‌ریزی شهری در ایران به سازوکار تهیه و نظارت فعلی طرح‌های جامع شهری انتقادات بسیاری دارند، لکن همگی بر ضرورت وجود طرحی از پیش اندیشیده شده و همه‌جانبه (همانند طرح جامع و تفصیلی) برای شکل‌دهی شهرها تأکید دارند.

در گذشته (در خلاء طرح‌های شهری) این نظام عرفی و فرهنگ بومی - محلی معماری و شهرسازی (تحت تأثیر عوامل مختلف) بود که شهرها را به‌صورت موزون و ارگانیک شکل می‌داد، ولی امروز با گسترش شهرها و پیچیده شدن نیازها و شرایط، تهیه طرح‌های شهری به یک ضرورت اجتناب‌ناپذیر تبدیل شده‌اند.

در این راستا سیاست‌گذاران تهیه طرح‌های شهری از همان ابتدا این ضرورت را حس کردند و تأکید نمودند که لازم است در هر شهر پس از بررسی و شناخت همه‌جانبه وضع موجود و پیش‌بینی‌های آینده، به منظور حل مسائل وضع موجود و برطرف کردن نیازهای آتی؛ ضوابط و معیارهای تخصیص، توزیع و ساماندهی فعالیت‌ها و شرایط و الزامات کالبدی و خدماتی شهر تعیین شود.

به‌طور کلی، ضرورت تهیه طرح‌های شهری از ضرورت‌های اقتصادی، اجتماعی و محیط‌زیستی ناشی شده است. در ضرورت‌های اقتصادی مفاهیمی چون "بهره‌وری بهینه از زمین" و "کارایی مطلوب خدمات"، و در ضرورت‌های اجتماعی نیز مفاهیمی چون "عدالت"، "تعادل در توزیع خدمات"، "حفظ منافع عمومی" و "جلوگیری از تعدی و تعرض افراد به عرصه‌ها و فضاهای عمومی و خصوصی دیگران"، و از منشأ محیط‌زیستی آن می‌توان به ضرورت حفظ و پایداری منابع ارزشمند طبیعی و لزوم سازگاری شهر با شرایط طبیعی اشاره نمود.

مطالعه‌ی تغییرات تعداد و حجم جمعیت ایران از سال ۱۳۳۵ تا سال ۱۳۹۵ نشان می‌دهد، در این دوره، حدود ۶۱ میلیون نفر به جمعیت اضافه شده است. در این دوره ۶۰ ساله به‌طور متوسط سالانه بیش از یک میلیون نفر به جمعیت کشور افزوده شده است. رشد جمعیت ایران تا شروع انقلاب اسلامی روندی کاهنده و پس از انقلاب اسلامی افزایش یافته به‌طوری که در دهه‌ی ۶۵-۱۳۵۵ به یک‌بار به رشدی نزدیک ۴ درصد رسیده که در تاریخ تحولات جمعیتی ایران بی‌سابقه بوده است. البته در دهه ۶۵-۱۳۵۵ مهاجرین بسیاری وارد کشور شدند، اگر تأثیر مربوط به معادین عراقی و به‌خصوص ورود پناهندگان افغانی به کشور را از رقم رشد سالانه ۴ درصد کسر شود میزان رشد طبیعی سالانه جمعیت به رقمی حدود ۳/۲ درصد می‌رسد که میزان رشد بالای جمعیت را نشان می‌دهد.

جمعیت کل کشور و مناطق شهری ایران: ۱۳۳۵-۹۵

